

Veri Tabanı Nedir ? Veri Tabanının Oluşum Süreci:

**Uzm.Vet.Het. Ebru SOYUYUCE, Uzm.Ecz. Tugba HÜNKAR, Uzm.Kut.Sibel
TABANLIOGLU**

Veri tabanı, en geniş anlamıyla; birbiriyle ilişkili verilerin tekrara yer vermeden, çok amaçlı kullanımına olanak sağlayacak şekilde depolanması olarak tanımlanabilir. Enformasyon alanında en çok bibliyografik veri tabanları kullanılmaktadır. Bunun dışında sayısal, tam-metin, adres, sözlük, kaynak veri tabanları da bulunmaktadır. Veri tabanının oluşum süreçlerine bakıldığında en önemli basamaklardan birinin indeksleme yada diğer bir deyişle dizinleme olduğu görülür.

Dizin her türlü yayın ve/veya kayıt üzerindeki kavramların, konuların, kelimelerin yerini gösteren sistematik bir rehberdir. Bir dizin, konuların nerede bulunabileceklerini göstererek bunlara kolay ulaşımı amaçlayıp, genellikle alfabetik olmak üzere mantıksal bir düzen içerisinde sıralanan konu girişlerini içerir.(1) Bir başka tanıma göre bir gösterici veya belirteç ya da tam olarak ifade edilirse, bir derme yada veritabanında mevcut olan materyallerin veya ondan türetilen kavramların sistematik rehberidir. İyi bir indeks bilgi arayan kişiyi ilgili kaynağa kolayca yönlendirebilmelidir. **Dizinleme veya İndeksleme** ise bir dizin oluşturma işlemi olarak tanımlanır.

İndeksleme veya konu analizi , kontrollü terimler listesi yani tezorustan seçilmiş terimlerin kullanılmasıyla dokümanın konu içeriğinin tanımlanması işlemidir. İndekslemenin amacı kullanıcıların istedikleri konulardaki dokümalara isabetli ve kolay erişmelerini sağlamaktır. Bilgiye erişimin etkinliği indekselemenin kalitesi ve başarısına bağlıdır. Turk Tıp dizininde tezorus olarak MeSH kullanılmaktadır.

Tezorus veya kavramsal dizin belirli bir bilim dalında sözcüklerin eş anlamlılarını, hiyerarşisini ve birbiri ile ilişkilerini gösteren terimler listesidir. Tezorusu oluşturan terimler kontrollü indeks terimlerinden oluşmaktadır. Tezorus özelliği denetimli ve dinamik bir liste olmasıdır. Tezarus indeksleme için kullanılan gerekli tüm kelimeleri içerir. Tezarus kullanımı terminoloji kontrolünü sağlar. Doğal dil, teknik dil ve terminolojideki belirsizlikleri yok etmeyi amaçlar. Sistemdeki her konu uzmanının aynı konudaki bir olay ya da bir öge için aynı

kelimeyi kullanmasını sağlar. Bu kelime daha sonra bu kayıtlara erişmek isteyen kişilerce de kullanılabilir.

Türk Tıp Dizini:

Türk Tıp Dizini, Sağlık Bilimleri alanındaki Türkiye’de yayımlanan süreli yayınlarda bulunan Türkçe ve diğer dillerdeki araştırma makaleleri ve olgu sunularını kapsamaktadır. Derleme ve çeviri yazıları alınmaz. Komisyon her ay yaptığı periyodik toplantıları dışında yılda bir kez “Tıp Dergileri Değerlendirme Kriterleri” için toplanıp her yıl gelişen teknolojik ilerlemeler doğrultusunda “Dergi değerlendirme kriterleri”ni hazırlar. Dizin çalışmalarının bilgisayar ortamına aktarılmasında kullanılan girdi formu Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesi (National Library of Medicine) formatı örnek alınarak tasarlanmıştır. İndeksleme sırasında kullanılan anahtar terimler (keyword) ve konu kodları (sınıflama) Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesi (NLM) tarafından yayınlanan MeSH (Medical Subject Headings)’in son yıla ait versiyonu kullanılarak, Türkçe anahtar kelimeler ise ULAKBİM Tıp Grubunda çalışan konu uzmanlarınca serbest bir şekilde verilmektedir.

Tıp Dizini ve Tıp Veri tabanı oluşum süreci:

Komisyon toplantılarında: Dergiler standart bir “dergi değerlendirme formu” ile her sayıları ayrı ayrı incelenip, formdaki yeterlilik bilgileri doldurulur, komisyon kurallarına uygunluğu kontrol edilir, gerekli olduğu düşünülen uyarı yada görüşler forma yazılır ve her sayıdan rastgele bir makale seçilerek makalernin hakem raporu dergi editöründen istenilmek üzere forma kaydedilir.

Toplantı sonrası: Her dergiye ait değerlendirme formları alınıp form üzerindeki tüm bilgiler bilgisayar ortamına aktarılır. Toplantıda alınan kararlar, öne sürülen fikirler yada dergi hakkında belirlenmiş olana yazışmaların içeriği belirlenir ve yazışma metinleri hazırlanarak dergi editörlüğüne iletilir.

Makale seçimi: İndekslemeye alınan dergilerdeki makale seçimleri konu uzmanlarınca yapılır.

Bibliyografik veri girişi: Makale seçimleri yapılan dergiler veri giriş operatörlerine iletilir. makalelerin paralel ve ana başlıkları, derginin adı, dili ve sayısı, yılı, ISSN numarası, özet dili, yazarları ve yazarların çalıştığı kurumlar bilgisayar ortamında kaydedilir ve indeksleme yapacak konu uzmanına iletilir.

İndeksleme süreci: seçilen dergilerdeki makaleler konu uzmanlarınca okunur ve makaleyi en iyi tanımlayabilecek anahtar kelimeler belirlenip MeSH (Medical Subject Headings) tezarusu esas alınarak Konu Kodu, Kontrollü Terimler ve Serbest Terimler başlıkları altında 3 grup anahtar kelime verilir.

Kontrol ve Editörlük:

İndekslemeleri biten dergiler kontrolleri yapılmak üzere veri tabanı uzmanlarına iletilir. İndekslenen makalelerin bibliyografik bilgilerinin, konu başlıklarının ve anahtar terimlerinin kontrolü (imla hataları, yazım hataları, thesaurus uyumu), düzeltilmesi, standart hale getirilmesi işlemleri yapılır. İndeksleme ve kontrol aşamaları tamamlanmış olan kayıtların web ortamına periyodik olarak aktarılmaktadır.

Dergilerin Türk Tıp Dizinine Alınma Kriterleri

Dergilerin Türk Tıp Dizini'ne alınmasında gözetilen en önemli kriterlerden bir tanesi derginin düzenli aralıklarla yayımlanması ve yılda en az 3 basım yapmasıdır. Tıp dizinine kabul edilecek dergiler kurul toplantılarında her dergi sayı bazında tek tek ele alınıp incelenmektedir. Dergilerin her sayısı yayımlanması gereken tarihten itibaren en geç altı ay içerisinde ULAKBİM'e ulaştırılması dergilerin incelenmesi ve periyodik basımlarının düzenli olduğunun belirtilmesi açısından önemlidir.

Tıp Dizini dergi seçim kriterlerinin en önemlilerinden birisi de "hakemli dergi" sistemidir. Tıp Dizini Kurulunca her yıl dergilerden, kurul üyelerince ratsgele seçilen bir yada iki hakem değerlendirme raporu istenir ve yine kurul üyelerince dergilerden ulaştırılan hakem raporları değerlendirilir. Dergilerde yer alan özgün araştırma makalelerinin sayısı, toplam makale sayısının en az yüzde ellisini kapsmalıdır. Yayın dili İngilizce olan dergilerin Türkçe özet ve başlığa yer vermesi bilgi paylaşımında önemli olduğundan yine dergilerde bulunması istenen kriterlerden bir tanesidir. Dergiler her yayın yılının sonunda konu ve yazar dizini olarak kendi yıllık dizinlerini derginin son sayısına eklemeli ve dergilerin Kültür Bakanlığı'ndan dergi sürekliliği belgeleyen ISSN numarası almış olmaları yine dizin kriterleri içerisinde yer almaktadır.

NLM Dergi Seçim Kriterleri:

Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesi dergi seçimlerinde Türk Tıp Dizini'ne oranla çok daha detaylı kriterleri temel almaktadır. Index Medicus'a girecek bir derginin indekse alınıp alınmayacağı bilimsel politika ve bilimsel kalite temellerine dayandırılarak karar verilmektedir. Bu politikaları açıklamak gerekirse:

İçeriğin Kalitesi: Başvuran dergilerdeki yazıların geçerliliği, önemi, orijinalliği, ilgi alanına katkısı bu konudaki temel öğelerdir.

Editöryal işin kalitesi: Başvuran dergide yer alan yazıların objektifliğine, saygınlığına ve niteliğine katkıda bulunan editöryal özelliklerin başvuruda belirtilmesi istenmektedir. Bu özellikler arasında yazıların hangi yöntemlerle seçildiğine özellikle de hakem değerlendirmesi sürecine dair bilgiler, etik kurallara bağlılık ile ilgili açıklamalar göz önünde bulundurulmaktadır.

Ürün kalitesi: Bir dergi değerlendirilirken sayfa düzeninin, baskının, grafik öğelerin ve resimlerin kalitesi de göz önünde bulundurulmaktadır. Seçim için bir gereklilik olmamakla birlikte arşiv bakımından önemi olan yayınların asitsiz kağıda basılmış olması pozitif bir etki yapmaktadır.

İçeriğin türleri: Başvuran dergide farklı türlerde yazılar bulunabilir. (Orjinal araştırma raporları, analiz ve tartışmanın eşlik ettiği orjinal klinik gözlemler, biomedikal bilimlerin veya sağlık uzmanlarının analiz ettiği felsefik, etik ve sosyal yönler, eleştirel değerlendirme yazıları, istatistiksel derlemeler, değerlendirme metod veya prosedürlerinin tanımları, tartışmalı olgu sunumları)

Yayın dili: Yazıların bütünüyle İngilizce olması gerekmemektedir, bununla birlikte İngilizce özetlerin yer alması içeriğin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacağından bir tercih nedeni olarak kabul edilmektedir.

Coğrafi kapsama alanı: Dergiler yayımlandıkları yere bakılmaksızın seçilmektedirler.

Dergi değerlendirme komitesi (LSTRC: Literature Selection Technical Review Committee) yılda 3 kez bir araya gelir ve yaklaşık 140 dergi başlığı incelerler. Bu komite üyeleri 4 yıllık dönemler için görev yapan 15 üyeden oluşmaktadır. Genellikle başvuran dergilerin %25-30 kadarı Index Medicus'a seçilmektedir. Seçilmeyen dergilerin yeniden değerlendirilmeye alınması için 2 veya 4 yıllık bekleme süresi o dergiye verilen 0-5 arası skora göre değişmektedir. Daha önce Index Medicus'a alınmış bir derginin dizinden çıkarılması durumunda tekrar değerlendirmeye alınması için 4 yıl geçmelidir. Bir derginin Index

Medicus'tan çıkarılmasına yol açan ögeler arasında zamanında yayınlanmamak da bulunmaktadır. (2)

Türk Tıp Dizini'nin başarısı:

Çok değil, on yıl öncesine kadar sağlık bilimleri konusunda saptanabilen 150 kadar ulusal derginin çoğu (uluslararası dizinlere kabul edilmiş bir kaçı dışında) kendi dizinlerini dahi çıkaramıyorlardı. Türk Tıp dergilerinin periyodik bir dizinleme sistemi içerisine yer alamadıkları için, erişim ve yararlanımları da son derece sınırlı kalıyordu. Ulusal bir dizin oluşturulmadan yapılan yayın taramaları zaman kaybına ve araştırmacıların birbirinden habersiz olarak benzer araştırmalar yapmalarına neden olmaktaydı. Araştırmacıların yurt dışı kaynaklara ulaşması çok kolay olmasına rağmen, kendi ülkelerinde, hatta komşu akademik kuruluşlarda yapılan bilimsel nitelikli araştırma sonuçlarına ulaşmaları da o denli zor olmaktaydı. Sağlık Bilimleri konusunda ulusal bir dizinleme sistemini ülkemize kazandırarak yurtiçi yayın kalitesinin yükseltilmesi ve standardizasyonu sağlayan Türk Tıp Dizini'nin, sağlık bilimleri alanında önemli bir eksikliği giderdiğine inanmaktayız. Bu zaman zarfında, ülkemizde sağlık bilimleri alanında yayımlanan dergilerin büyük bölümünün belirlenen kurallar doğrultusunda, uluslararası standartları yakalamış olması sevindirici bir gelişmedir. Bunu giderek artan kullanım istatistiklerinden de görmek mümkündür:

	<u>Ulakbim içi</u>	<u>Ulakbim dışı</u>	<u>Toplam</u>
2000(*)	657	3335	3992
2001	1864	10995	12859
2002	1671	16884	19177
2003	<u>361</u>	<u>4515</u>	<u>4876* (ocak-şubat)</u>
Toplam:	4553	35729	40904

Kullanıcı sayısının da görülen artış Türkçe bir veri tabanına olan ihtiyacın ne derece olduğu hakkında bize kabaca bir fikir vermektedir.(3).

Yıl bazında bu güne kadar Tıp Dizinde yer alan dergi başlığı ve indekslenen makale sayılarına bakarsak:

1993 yılında	43 dergi	
1994 yılında	40 dergi	
1995 yılında	45 dergi	
1996 yılında	52 dergi	1570 makale
1997 yılında	52 dergi	2848 makale
1998 yılında	73 dergi	2875 makale*
1999 yılında	67 dergi	2924 makale
2000 yılında	84 dergi	3124 makale
2001 yılında	88 dergi	3500 makale
2002 yılında	46 dergi	1030 makale* şeklinde bir tablo oluşmaktadır.

Dizin, 1993-1997 yıllarında ‘Türk Tıp Dizini’ ismiyle basılı olarak yayımlanmış, 1996 yılından itibaren de ULAKBİM web sayfası üzerinden elektronik ortamda taramaya açılmıştır. 2000 yılından itibaren makalelerin Türkçe ve yabancı dildeki özetleri web ortamına aktarılmaya başlanmış, 2001 yılının tamamına yakın kısmı, 2002 yılının tamamı özetleri ile birlikte veri tabanında yerini almaya devam etmektedir. Ayrıca web sayfası olan dergilerin ev sayfalarına verilen linkler ile araştırmacılar dergi sayfalarından tam metinlere de erişim sağlayabilmektedirler.

Hedefler:

Tıp Dizini çalışmalarında bundan sonrası için gerçekleştirilmesi düşünülen ve istenen hedefler: Dergilerin 10 yıllık süreç içerisindeki fiziksel standartlarında göstermiş olduğu başarıyı, makalelerin nitelikleri açısından da yakalamak, tüm dergilerin tam metinlerine ulaşım sağlayabilmek, sağlık bilimleri konusunda terminolojide birlik sağlanmasına katkıda bulunmak, Türkçe tezarus oluşturabilmek, sağlık alanında uluslararası erişilebilen Ulusal kaynakların sayısını artırarak küreselleşme sürecinde Türkiye’nin bilgi düzeyini arttırmak, çok sayıda kullanıcıya erişim sağlanması, tüm dergilerin elektronik ortamda ULAKBİM’e ulaştırılması, Türkiye’de e-dergi yayıncılığının özendirilmesi ile editörlere ve kullanıcılara yönelik tanıtım ve eğitim seminerleri düzenlenmesi sayılabilir.

Kaynaklar:

- 1- ARSLANTEKİN, Sacit. Bilgisayara Daylı İndeksleme, Kütüphane-Enformasyon_Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler Ve Türkmenc Sempozyumu Bildirileri. 1-4 ekim 1991. 194-199
- 2- National Library of Medicine web: <http://www.nlm.nih.gov>
- 3- ULAKBİM web: <http://www.ulakbim.gov.tr>